

**“GENDER TENGLIGI TAMOYILINING HUQUQIY
IMPLEMENTATSIYASI: XALQARO TAJRIBA VA O‘ZBEKISTON
AMALIYOTI”**

Zulayho Usanova Turdimurod qizi

Termez davlat universiteti yuridik fakultetining 1-bosqich talabasi

Email: ongboyevazulayho@gmail.com

Gulnoza jumayeva Sodiq qizi

Termiz davlat universiteti yuridik fakultetining 1-bosqich talabasi

Email: lucy0060606@gmail.com

Ilmiy rahbar: Adham Avliyoqulov Alisherovich

Annotatsiya: Ushbu maqolada gender tengligi tamoyilining huquqiy va ijtimoiy jihatlari chuqur yoritilgan bo‘lib, O‘zbekiston Respublikasining ushbu yo‘nalishda olib borayotgan islohotlari va amaldagi qonunchilik asoslari tahlil qilinadi. Gender tengligi — erkaklar va ayollar hamda boshqa jinsiy orientatsiyalarga ega shaxslar o‘rtasida teng huquqlar va imkoniyatlarni ta‘minlashga qaratilgan muhim tamoyil sifatida ko‘rib chiqiladi. Maqolada, O‘zbekiston konstitutsiyaviy hujjatlari, “Gender tengligi to‘g‘risidagi” qonun, Mehnat va Oila kodekslari, hamda 2022–2026 yillar uchun Gender strategiyasi asosida mavjud muammo va kamchiliklar ochib berilgan. Shuningdek, xalqaro tajribalar — Skandinaviya davlatlari, Kanada va Ruanda misolida — samarali yuridik mexanizmlar va gender siyosati tahlil qilingan. Maqolada gender tengligining to‘laqonli amalga oshirilishiga to‘sqinlik qilayotgan omillar — ijtimoiy stereotiplar, institutsional zaifliklar va qonunlarning amaliyotga yetarli darajada tatbiq etilmasligi — ko‘rsatib o‘tilgan. Yakuniy xulosalarda esa O‘zbekistonda gender tengligini ta‘minlash uchun xalqaro tajribalarga asoslangan holda huquqiy, institutsional va ijtimoiy islohotlarni chuqurlashtirish zarurligi ta‘kidlanadi.

Kalit so‘zlar: gender tengligi, huquqiy mexanizmlar, diskriminatsiya, CEDAW konvensiyasi, xalqaro tajriba, stereotiplar, ayollar huquqlari, mehnat bozori, Oila kodeksi, gender strategiyasi (2022–2026), gender kvotalari

Kirish

Bugungi kunda gender tengligi tamoyili global miqyosda bir nechta ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va huquqiy islohotlarning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib, jamiyatda adolat va tenglikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Gender tengligi — bu erkaklar va ayollar, shuningdek, boshqa jinsiy orientatsiyalarga ega bo'lgan shaxslar o'rtasidagi huquqiy, iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy tenglikni anglatadi. Ushbu tamoyil nafaqat individual darajada tenglikni ta'minlash, balki jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun ham zarurdir. Gender tengligi tamoyili, nafaqat ijtimoiy huquqlarni rivojlantirish, balki inson huquqlarini ta'minlash, siyosiy islohotlarni amalga oshirish va jamiyatning o'zgarishi uchun mustahkam asosdir. Gender tengligi o'rnatilgan jamiyatlar har tomonlama rivojlanish ko'rsatkichlariga ega, chunki bu jamiyatlar adolatli va barqaror iqtisodiy tizimlarga ega, ayollar va erkaklar o'rtasida o'zaro hurmat va teng huquqlilikka asoslangan munosabatlar mavjud. Shu bilan birga, gender tengligi huquqiy tizimdagi muvaffaqiyatli islohotlarni amalga oshirishda, ta'lim va mehnat bozori kabi sohalarda ham samarali natijalarga olib keladi.

O'zbekiston o'zining gender tengligi bo'yicha amalga oshirayotgan islohotlar va huquqiy normativ bazasini mustahkamlashga alohida e'tibor qaratmoqda. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda boshqa muhim huquqiy hujjatlar gender tengligi tamoyilini belgilaydi, lekin amaldagi qonunchilikda va jamiyatda gender tengligi to'liq ta'minlanmagan. Shuningdek, gender tengligi masalalarida jamiyatda an'anaviy qarashlar, stereotiplar va ijtimoiy muammolar mavjud bo'lib, bu holat huquqiy tizimga ham salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu holat, jamiyatdagi ijtimoiy va iqtisodiy o'zgarishlar va huquqiy inqiloblar orqasida gender tengligi masalasida qaror qabul qiluvchi organlarning yanada samarali va inklyuziv siyosat yuritishi zarurligini ko'rsatadi.

Hozirda gender tengligi tamoyilini yanada chuqurroq va samaraliroq tatbiq etishning zarurligi va global miqyosda bu sohadagi o'zgarishlar jiddiy dolzarb masalalardan biridir. Gender tengligi jamiyatdagi barqarorlik va ijtimoiy muvozanatni saqlashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, u davlatning ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy tizimlarini mustahkamlashga yordam beradi. Shu bilan birga, O'zbekiston amaliyoti va xalqaro tajribalarini solishtirib, gender tengligi bo'yicha huquqiy mexanizmlar samaradorligini tahlil qilish juda muhimdir. Bu nafaqat O'zbekistonning xalqaro miqyosda o'z pozitsiyasini kuchaytirishga, balki mamlakatdagi gender tengligi

masalalardagi mavjud muammolarni hal etishda samara beradi. Shuning uchun, gender tengligini ta'minlashda ilg'or xalqaro tajribalardan foydalangan holda yangi qonunlar, normativ-huquqiy hujjatlar va ijtimoiy dasturlarni ishlab chiqish, ularning samarali amaliyotini amalga oshirish zaruriyati mavjud.

Shu asosda, gender tengligi tamoyilini huquqiy jihatdan muvaffaqiyatli tatbiq etish uchun chuqur yuridik tahlil, qonunlar va xalqaro hujjatlar bo'yicha taqqoslash metodologiyasi zarurdir. Tadqiqot davomida O'zbekistonning gender tengligi bo'yicha huquqiy tizimining joriy holati va xalqaro tajribalarga asoslangan yangi yuridik mexanizmlar ishlab chiqilishi muhim masala bo'ladi. Gender tengligi tamoyili jamiyatdagi barcha shaxslarning teng huquqlarini ta'minlash, ijtimoiy adolatni oshirish va inson huquqlarini amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega. Bu tamoyil, erkaklar va ayollar o'rtasidagi jinsiy farqlarni bartaraf etish bilan birga, boshqa jinsiy orientatsiyaga ega shaxslar uchun ham teng imkoniyatlar yaratishni ko'zda tutadi. Gender tengligi, nafaqat jinsiy identifikatsiya va biologik jinsga asoslangan, balki jamiyatning shakllantirgan ijtimoiy rollarini o'zgartirishni talab qiladi.

Biologik jins – bu insonning genetik va fiziologik xususiyatlari, ya'ni erkak va ayol bo'lishi, reproduktiv organlari va xromosomalariga bog'liq. Gender esa, jinsga oid jamiyatning shakllantirgan ijtimoiy rollari va kutishlariga asoslangan bo'lib, bu shaxsning jamiyatdagi o'rni va uning xulq-atvorini belgilaydi. Gender rollari har bir jamiyatda o'ziga xos bo'lib, ular vaqt o'tishi bilan o'zgarishi mumkin. Masalan, ilgari erkaklar va ayollar o'rtasidagi an'anaviy ijtimoiy rollar, bugungi kunda ortiqcha bo'lib qoldi va ayollar ham erkaklar bilan teng huquqlarga ega bo'lishi kerakligi haqida dunyo miqyosida keng tarqalgan qarashlar mavjud.

Gender tengligi, biologik jinsdan farq qilgan holda, jamiyatda genderga asoslangan kamsitish, diskriminatsiya va adolatsizlikni bartaraf etishni anglatadi. Gender tengligini ta'minlash, shuningdek, o'zaro hurmat, teng imkoniyatlar yaratish va adolatli jamiyatni qurishga qaratilgan yondashuvni ko'zda tutadi.

Gender tengligi tamoyili, inson huquqlari bilan chambarchas bog'liqdir. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va CEDAW (Ayollarni diskriminatsiyalashga qarshi konvensiya) kabi xalqaro hujjatlar gender tengligini ta'minlashni nazarda tutadi. Gender tengligi o'z ichiga faqat erkaklar va ayollar o'rtasidagi adolatni emas, balki barcha jinsiy orientatsiyalarga ega shaxslar uchun teng huquqlarni ta'minlashni anglatadi. Shuningdek, bu huquqni ta'minlash, faqat huquqiy me'yorlar bilan

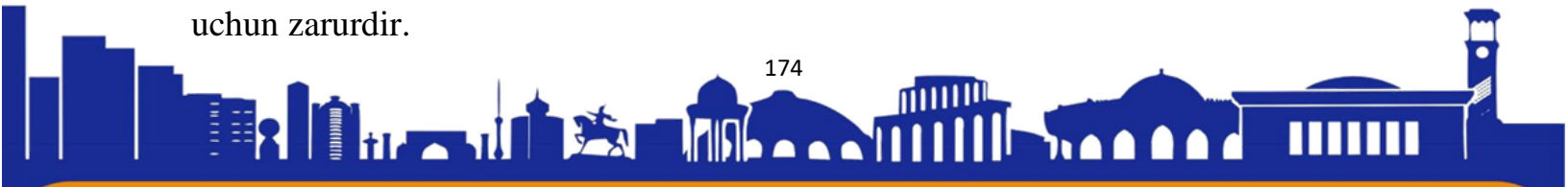

cheklanmay, jamiyatda kamsitish, stereotiplar va diskriminatsiyani bartaraf etishga qaratilgan ijtimoiy tashabbuslarni ham o'z ichiga oladi.

Gender tengligi va inson huquqlari o'rtasidagi munosabatni o'rganishda, kamsitmaslik tamoyili alohida ahamiyatga ega. Bu tamoyilga ko'ra, jinsidan, jinsi yoki jinsiy orientatsiyasidan qat'i nazar, har bir shaxs teng huquqlarga ega bo'lishi kerak. CEDAW va boshqa xalqaro hujjatlar, shuningdek, milliy qonunlar va konstitutsiyalar gender tengligini ta'minlashga qaratilgan huquqiy mexanizmlar yaratadi.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi gender tengligini ta'minlashga qaratilgan prinsiplarni o'z ichiga oladi. Konstitutsiyada barcha fuqarolarga teng huquqlar va erkinliklar taqdim etilgan bo'lsa-da, gender tengligi masalasi alohida e'tiborga sazovor. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida erkaklar va ayollar o'rtasidagi tenglik, jamiyatda kamsitish va diskriminatsiyaga qarshi qat'iy pozitsiya mavjud. Shuningdek, Konstitutsiyada oilaviy munosabatlar, mehnat huquqlari, ta'lim olish huquqi va boshqa sohalarida gender tengligini ta'minlashga doir normativlar belgilangan. Biroq, amaldagi qonunchilikda gender tengligi masalasidagi ayrim muammolar mavjud. Misol uchun, mehnat kodeksi va oilaviy kodeksda ayrim huquqiy me'yorlar jamiyatda gender tengligini to'liq ta'minlamayapti. O'zbekistonda, ayniqsa, ayollarni mehnat bozorida qo'llab-quvvatlash, ularga teng imkoniyatlar yaratish bo'yicha huquqiy mexanizmlar ba'zan yetarli bo'lmaydi. Gender stereotiplari, an'anaviy qarashlar va ijtimoiy normativlar ba'zan huquqiy tizimga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Xalqaro tajriba, gender tengligi bo'yicha amalga oshirilgan islohotlar va yuridik mexanizmlarni tahlil qilish, O'zbekiston amaliyoti uchun muhim o'rnak bo'lishi mumkin. Bir qancha mamlakatlar, masalan, Skandinaviya davlatlari, gender tengligini ta'minlashda muvaffaqiyatga erishgan. Ularning tajribalari, gender tengligini ta'minlashda huquqiy mexanizmlarning samaradorligi, ayollarning mehnat bozorida huquqlarini himoya qilish va oilaviy munosabatlardagi kamsitishni bartaraf etish sohalarida O'zbekistonga ham ko'plab foydali tavsiyalarni beradi. Xalqaro qonunchilik va amaliyotlar, shuningdek, gender tengligi bo'yicha islohotlarni amalga oshirgan davlatlar tajribalarini o'rganish orqali, O'zbekistonda huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish mumkin. Bu, o'z navbatida, gender tengligini yanada samaraliroq tatbiq etish, kamsitishning oldini olish va jamiyatda adolatni ta'minlash uchun zarurdir.

Gender tengligi — bu barcha insonlar uchun teng huquqlarni, imkoniyatlarni va ijtimoiy resurslarni taqdim etish bo‘yicha muhim g‘oya bo‘lib, u xalqaro huquqda ham keng o‘rin egallaydi. Xalqaro huquqning asosiy qadriyatlaridan biri bo‘lgan gender tengligi, nafaqat ayollar, balki barcha jinslar o‘rtasida tenglikni ta‘minlashga qaratilgan. BMTning CEDAW (1979) — Ayollarni diskriminatsiyaga qarshi himoya qilish konvensiyasi, gender tengligini ta‘minlash bo‘yicha xalqaro huquqiy asoslarni belgilovchi eng muhim hujjat hisoblanadi. CEDAW konvensiyasining maqsadi — ayollarni kamsitishni to‘xtatish, ularga siyosat, iqtisodiyot, ta‘lim, sog‘liqni saqlash va boshqa sohalarda teng imkoniyatlar yaratishdan iborat. CEDAW ga imzo chekkan mamlakatlar, shu jumladan O‘zbekiston, ayollarni diskriminatsiya va kamsitishga qarshi qonunchilikni kuchaytirishga, ayollarning huquqlarini himoya qilishga majburlar. Konvensiya, mamlakatlarning gender tengligini ta‘minlash bo‘yicha amalga oshirishi kerak bo‘lgan islohotlar ro‘yxatini taqdim etadi va bu islohotlar ustidan doimiy monitoringni amalga oshiradi. Pekin platformasi (1995) va BMT Barqaror rivojlanish maqsadlari (SDG 5) ham gender tengligini ta‘minlashda ahamiyatli hujjatlardir. Pekin deklaratsiyasi, ayollarni teng huquqlilikka erishtirish uchun ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy islohotlarni amalga oshirishni talab qiladi. BMTning SDG 5 — gender tengligini ta‘minlash bo‘yicha belgilangan global maqsadlar, ayollar va qizlarning huquqlarini himoya qilishni, ularni barcha sohalarda faol ishtirok etishga jalb qilishni nazarda tutadi. Bu maqsadlar nafaqat ayollarni, balki barcha genderdagi shaxslarning tengligini ta‘minlashga qaratilgan.

Shvetsiya, Norvegiya, Kanada va Ruanda kabi ilg‘or davlatlar gender tengligini ta‘minlashdagi muvaffaqiyatli tajribasi bilan tanilgan. Shvetsiya va Norvegiya davlatlari, gender tengligini iqtisodiy va siyosiy tizimga joriy qilishda o‘zlarining ilg‘or qonunchiligini va amaliyotlarini ishlab chiqqan. Shvetsiyada ta‘lim, mehnat bozorida ayollarni qo‘llab-quvvatlash va gender tengligini ta‘minlashga qaratilgan keng qamrovli siyosatlar mavjud. Norvegiyada esa gender kvotalari amalda qo‘llanilib, ayollarning siyosatdagi ulushi oshirilgan va ular davlat ishlarida yuqori lavozimlarda faol ishtirok etish imkoniyatiga ega bo‘lishgan. Kanada esa nafaqat ayollarni siyosatga jalb qilishda, balki ish joylaridagi tenglikni ta‘minlashda ham muvaffaqiyatga erishgan. Keng qamrovli qonunchilik islohotlari orqali gender tengligini ish joylarida va iqtisodiy tizimda amalga oshirishda yuqori natijalarga

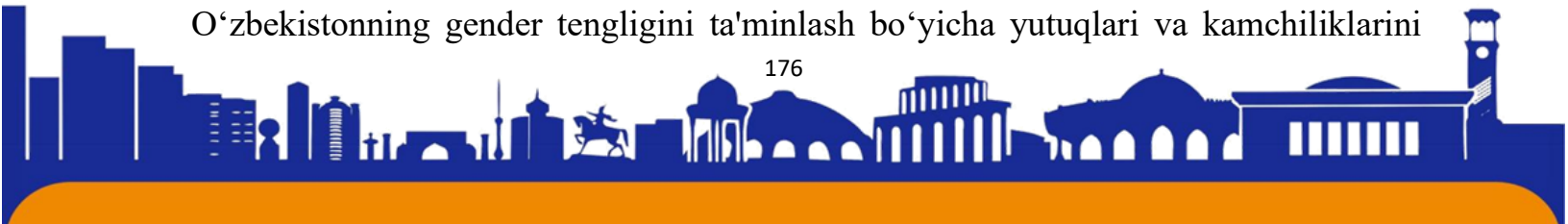

erishildi. Kanada hukumati, gender asosidagi kamsitishni bartaraf etish uchun ta'lim tizimida va ish joylarida gender tengligini targ'ib qilish uchun maxsus siyosatlar ishlab chiqqan. Ruanda esa, gender tengligi bo'yicha muvaffaqiyatli tajribaga ega bo'lgan mamlakatlardan biridir. Bu mamlakatda parlamentda ayollarning ulushi dunyodagi eng yuqori bo'lib, siyosatda va iqtisodiy rivojlanishda ayollarning ulushi yuqori darajada. Ruanda, gender tengligini ta'minlashda samarali yondashuvni qo'llab-quvvatlaydi va ayollarni siyosatdagi teng o'rinlarga ega qilish uchun zarur qonunchilikni amalga oshirgan.

Xalqaro tajriba, gender tengligini ta'minlashda bir qancha quvvatlovchi mexanizmlarni qo'llashni ko'rsatadi. Bu mexanizmlardan eng mashhurlari gender kvotalari va gender byudjetlashtirish hisoblanadi. Gender kvotalari ayollar uchun siyosat, ta'lim, ish joylarida va boshqalarda ajratilgan o'rinlarni belgilaydi. Bu mexanizm orqali ayollarni o'z o'rinlarida teng ishtirok etishga rag'batlantirish mumkin. Gender byudjetlashtirish esa davlatning iqtisodiy resurslarini va byudjetini gender tengligini ta'minlashga qaratilgan tarzda taqsimlashga yordam beradi. Bu mexanizm, resurslarni ayollar va erkaklar o'rtasida teng taqsimlashga qaratilgan bo'lib, davlatning barcha siyosat va qarorlarida gender nuqtai nazarini hisobga olishni ta'minlaydi.

Gender tengligi bo'yicha xalqaro monitoringlar, davlatlarning CEDAW kabi konvensiyalarni amalga oshirishini nazorat qilish va ularning gender tengligi bo'yicha amalga oshirgan islohotlarini tahlil qilishga qaratilgan. CEDAW qo'mitasi tomonidan amalga oshirilgan monitoring, har bir mamlakatning gender tengligi bo'yicha erishgan yutuqlarini va kamchiliklarini ochib beradi. Bu hisobotlar, mamlakatlar uchun gender tengligini ta'minlashda ko'rilishi zarur bo'lgan chora-tadbirlarni aniqlaydi. Xalqaro reytinglar ham mamlakatlarning gender tengligi bo'yicha holatini baholashda muhim rol o'ynaydi. Global Gender Gap Report kabi xalqaro reytinglar orqali mamlakatlarning gender tengligi bo'yicha o'rni aniqlanadi va ularning yutuqlari yoki kamchiliklari tahlil qilinadi. Ushbu reytinglar, mamlakatlarni o'z siyosatida gender tengligini ta'minlashga undaydi.

O'zbekiston o'zining gender tengligi bo'yicha amalga oshirgan islohotlar va huquqiy tizimdagi yutuqlari bilan alohida o'rin tutsa-da, Global Gender Gap Report va boshqa xalqaro reytinglarda uning o'rni hali ham past bo'lishi mumkin. O'zbekistonning gender tengligini ta'minlash bo'yicha yutuqlari va kamchiliklarini

tahlil qilish va o'zgarishlarni amalga oshirish zarur. O'zbekistonning xalqaro reytinglar bo'yicha o'rnini yaxshilash uchun amalga oshirilgan islohotlarni chuqurroq tahlil qilish va ular bo'yicha to'g'ri yo'nalishlar belgilanishi lozim.

O'zbekiston Respublikasining gender tengligi bo'yicha qonunchilik asoslari O'zbekiston Respublikasining gender tengligi bo'yicha qonunchilik asoslari mamlakatda gender tengligini ta'minlashga yo'naltirilgan muhim huquqiy mexanizmlardir. 2019-yilda qabul qilingan "**Gender tengligi to'g'risidagi qonun**" nafaqat ayollar va erkaklar o'rtasidagi tenglikni belgilaydi, balki gender asosidagi kamsitishni oldini olishga qaratilgan bir qancha yangi yuridik tamoyillarni o'z ichiga oladi. Bu qonun orqali hukumat gender tengligini o'rnatishda huquqiy va institutsional baza yaratishga harakat qilgan bo'lsa-da, uning to'liq amalga oshirilishi o'ziga xos qiyinchiliklarga duch kelmoqda.

O'zbekiston Konstitutsiyasidagi gender tengligi tamoyili va uning amaldagi qonunlardagi ifodasi

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 27-moddasi gender tengligini kafolatlaydi, unda fuqarolarning jinsiga, irqiga, millatiga yoki boshqa shaxsiy belgilariga ko'ra kamsitish man etilgan. Ammo, gender tengligi prinsipi faqat qog'ozda qolmasligi kerak, balki uning amaliyotga tatbiqi bo'yicha muammolar mavjud. Mehnat kodeksi, Oila kodeksi, va boshqa huquqiy hujjatlar gender tengligini ta'minlashga qaratilgan bo'lsa-da, ayrim hollarda jamiyatdagi an'anaviy qarashlar, stereotiplar va boshqa ijtimoiy muammolar yuridik mexanizmlarning samarali ishlashiga to'sqinlik qilmoqda. Mehnat bozorida erkaklar va ayollar o'rtasidagi ish haqi va lavozimlar bo'yicha tafovutlar, oila tizimidagi gender muammolarini yengishdagi qiyinchiliklar mavjud.

Mehnat kodeksi va Oila kodeksi kabi asosiy normativ hujjatlar gender tengligini ta'minlashda bir qator ijobiy qadamlar tashlagan bo'lsa-da, amalda gender tengligini ta'minlashga qaratilgan choralar hali to'liq samarali emas. Ayollarning mehnat bozorida o'rnini, ayollarning yuqori lavozimlarga tayinlanishdagi qiyinchiliklar, o'zgartirilgan ish joylarida gender asosidagi kamsitishlar va boshqa omillar yuridik tahlilga olib keladi. Oila kodeksi esa, ayollarni oila ichidagi huquqlarini himoya qilishga, oilaviy zo'ravonlikni kamaytirishga qaratilgan muhim huquqiy instrument bo'lib xizmat qiladi. Biroq, oilaviy zo'ravonlikni samarali oldini olish va ayollarning

o‘z huquqlarini himoya qilishni ta‘minlash uchun qo‘shimcha huquqiy mexanizmlar zarur.

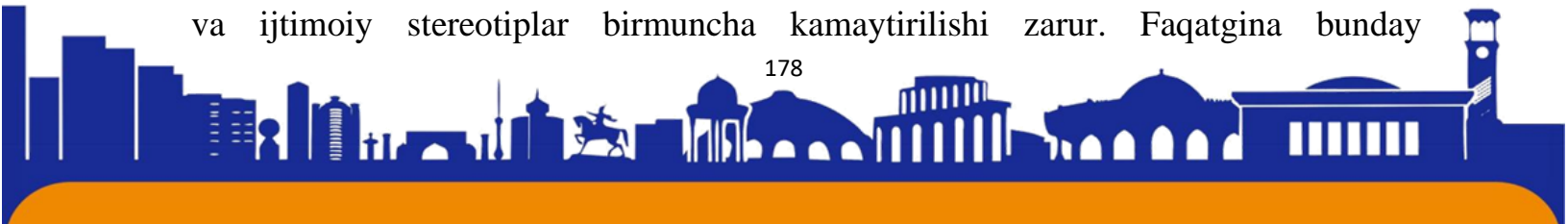
O‘zbekiston Respublikasi **Gender tengligi strategiyasi (2022–2026)** mamlakatda gender tengligini ta‘minlashni muhim ijtimoiy va iqtisodiy maqsad sifatida belgilaydi. Ushbu strategiya doirasida davlat tomonidan ayollarning siyosatda, iqtisodiy sohada va ta‘limda ishtirokini kengaytirish, gender stereotiplarini kamaytirish, ayollarni yuqori lavozimlarga tayinlash va mehnat bozorida teng imkoniyatlar yaratishga qaratilgan dasturlar amalga oshirilmoqda. Shunday bo‘lsa-da, strategiyaning amalga oshirilishida hali ham ba‘zi muammolar mavjud. Jamiyatdagi gender stereotiplari, ayollarga nisbatan ijtimoiy bosim va huquqiy muammolar gender tengligini amalga oshirishdagi muhim to‘siqlarga aylanishda davom etmoqda. Ijtimoiy stereotiplar va gender rollari davlat siyosatining samarali ijrosiga to‘sqinlik qilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasining gender tengligi to‘g‘risidagi qonunlari, jumladan **Gender tengligi to‘g‘risidagi qonun**, muhim huquqiy asosni yaratgan bo‘lsa-da, amaldagi qonunlar gender tengligini to‘liq ta‘minlashga yetarli emas. Mehnat bozorida ayollarga nisbatan kamsitish, ayollarning yuqori lavozimlarda yetarli darajada ishtirok etmasligi va gender asosidagi boshqa muammolar qonunchilik tizimi tomonidan samarali hal qilinmayapti.

O‘zbekistonda jamiyatda mavjud bo‘lgan an‘anaviy gender stereotiplari ayollarni uy-ro‘zg‘or ishlariga, erkaklarni esa oilada va mehnat bozorida faoliyat yuritishga taalluqli bo‘lgan rollarga kiritadi. Bu holat ayollarning iqtisodiy va siyosiy hayotga ishtirokini cheklaydi. Ayollarni faqat oila va bolalar parvarishiga jalb qilish g‘oyasi, asosan ijtimoiy muammolarga sabab bo‘ladi.

Ayollar mehnat bozorida to‘liq teng huquqlarga ega bo‘lishga qaramay, ularning ish haqi erkaklarga nisbatan past va ular ko‘pincha yuqori lavozimlarga tayinlanmaydilar. Ayollarning mehnat bozoridagi ishtirokini kengaytirish, ularga qo‘shimcha imkoniyatlar yaratish va gender asosidagi kamsitishni bartaraf etish uchun yanada kuchli yuridik va iqtisodiy mexanizmlar zarur.

O‘zbekistonning gender tengligi bo‘yicha huquqiy islohotlar va amaliyotlar, shubhasiz, ijobiy o‘zgarishlarga olib kelgan bo‘lsa-da, bu jarayonlar hali to‘liq yakunlanmagan. Jamiyatda gender tengligini ta‘minlashga qaratilgan islohotlar yanada chuqurlashtirilishi, qonunchilik tizimida mavjud bo‘lgan kamchiliklar bartaraf etilishi va ijtimoiy stereotiplar birmuncha kamaytirilishi zarur. Faqatgina bunday

yondashuvlar orqali O‘zbekiston gender tengligini ta‘minlash va huquqiy tizimning samarali ishlashini to‘liq amalga oshira oladi.

O‘zbekiston Respublikasining gender tengligi bo‘yicha qonunchilik asoslari konstitutsiyaviy va normativ-huquqiy hujjatlar bilan belgilangan. O‘zbekiston Konstitutsiyasida har bir fuqaroning teng huquqlilik huquqi belgilangan bo‘lib, gender tengligi ham bu huquqning bir qismi sifatida ko‘riladi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 7-moddasida "har kimning huquqlari va erkinliklari kafolatlanadi" deb ta‘kidlanadi, bu esa gender tengligini ta‘minlashga alohida e‘tibor qaratish zarurligini anglatadi. 2019-yilda qabul qilingan Gender Tengligi to‘g‘risidagi Qonun O‘zbekistonda gender tengligi masalasida huquqiy bazani mustahkamlashga xizmat qilmoqda. Ushbu qonun gender tengligini ta‘minlash, gender asosida kamsitishni bartaraf etish va ayollarning huquqlarini himoya qilishni ko‘zda tutadi. Qonun ayrim ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy sohalarda ayollar va erkaklar o‘rtasidagi tenglikni ta‘minlashga qaratilgan maxsus huquqiy mexanizmlar va mexanizmlar ishlab chiqilgan.

O‘zbekistonning Mehnat kodeksi va Oila kodeksida gender tengligi masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan. Mehnat kodeksida ayollarni mehnat bozori sharoitida himoya qilish, ayollarga mehnat sharoitlarini yaxshilash va gender asosidagi kamsitishning oldini olishga yo‘naltirilgan norma va qoidalar mavjud. Ayniqsa, ayollarga bolalar parvarishi bilan bog‘liq dam olish muddatlari, ish joylaridagi teng imkoniyatlar va jinsiy asosda kamsitishni bartaraf etishga oid qoidalar aniq belgilangan.

Oila Kodeksida esa gender tengligi va ayollarning oila huquqlarini ta‘minlashga qaratilgan ijtimoiy me‘yorlar mavjud. Ammo bu hujjatlar amalda ba‘zi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Misol uchun, oila institutidagi ijtimoiy stereotiplar va an‘anaviy qarashlar gender tengligini to‘liq amalga oshirishga to‘sqinlik qilmoqda. Shuning uchun, ushbu qonunlarning yanada mustahkam va samarali ishlashini ta‘minlash uchun amaliyotda takomillashtirish zarur.

O‘zbekiston Respublikasi 2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Gender Tengligi Strategiyasini ishlab chiqdi. Ushbu strategiyaning asosiy maqsadi – gender tengligini ta‘minlash bo‘yicha huquqiy va ijtimoiy islohotlarni amalga oshirish, ayollar va erkaklar o‘rtasidagi tenglikni rivojlantirish. Strategiyada gender asosida kamsitishni

kamaytirish, ayollarni mehnat bozoriga faol jalb etish, siyosiy va ijtimoiy hayotda ularning ishtirokini oshirishga yo‘naltirilgan o‘zgarishlar amalga oshiriladi.

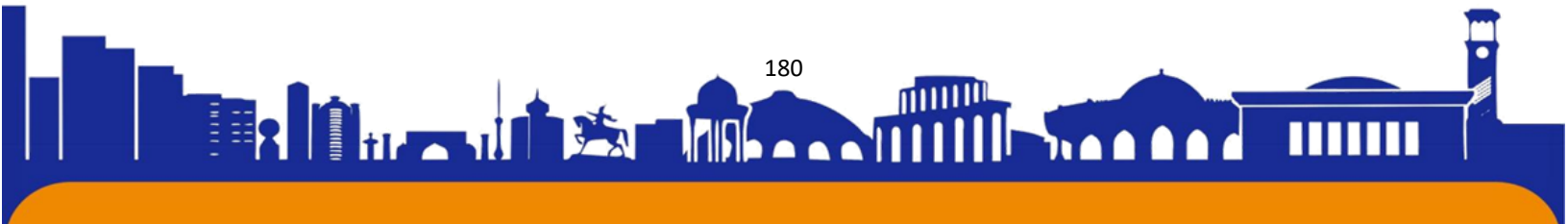
Biroq, amaldagi strategiyada hali ham ko‘plab ijtimoiy stereotiplar, jinsiy tengsizlikning ildizlari va jamiyatdagi kamsitish amaliyotlari mavjud bo‘lib, bu holatlar to‘liq bartaraf etilmagan. Ayniqsa, gender tengligini ta‘minlashda mavjud muammolar, gender stereotiplari va ayollarning siyosiy va iqtisodiy ishtirokini kengaytirishdagi to‘siqlarni olib tashlash talab qilinadi.

O‘zbekiston qonunchiligida gender tengligi va kamsitishga qarshi choralar ko‘rsatilgan bo‘lsa-da, amaldagi huquqiy mexanizmlar to‘liq ishlamamoqda. Masalan, Mehnat kodeksida ayollarga qulay sharoitlarni taqdim etish haqida so‘z boradi, biroq, bu qonunlarning amaldagi samaradorligi ba‘zan past darajada bo‘ladi. Shuningdek, gender tengligi bo‘yicha ba‘zi qonunlar mavjud bo‘lsa-da, ular real hayotda qo‘llanilmayapti va jamiyatda gender tengligi bo‘yicha mavjud stereotiplar tufayli amaliyotga to‘g‘ri ta‘sir qilmayapti.

O‘zbekistonda gender tengligi bo‘yicha mavjud ijtimoiy stereotiplar jamiyatdagi ayollar va erkaklarga bo‘lgan munosabatni shakllantiradi. Bu stereotiplar, ayniqsa, ayollarga mehnat bozorida, oila va ijtimoiy hayotda kamroq imkoniyatlar berilishini yuzaga keltiradi. O‘zbekiston hukumati tomonidan gender tengligini ta‘minlash uchun amalga oshirilgan qonuniy o‘zgarishlarga qaramasdan, jamiyatda ko‘p hollarda “erkaklar va ayollar uchun alohida rollar”ni saqlab qoladigan qarashlar mavjud.

Mehnat bozorida gender tengligini ta‘minlashdagi eng katta muammo – ayollarni ishga joylashishda erkaklarga nisbatan kamroq imkoniyatlar mavjudligi. Ayollar ko‘pincha yuqori lavozimlarda ishlashga imkoniyatga ega emaslar va ularning ish joylaridagi roli cheklangan. Gender asosidagi kamsitishning oldini olish uchun O‘zbekiston hukumati gender tengligini ta‘minlash bo‘yicha yangi chora-tadbirlar, masalan, kvotalar va maxsus dasturlarni joriy qilmoqda, ammo amaliyotda bu mexanizmlar hali ham to‘liq samarali ishlamayapti.

O‘zbekistonning gender tengligi bo‘yicha qonunchilikda muhim yutuqlar mavjud bo‘lishiga qaramasdan, amaldagi tizimda bir qator zaifliklar va muammolar mavjud. Asosiy kamchiliklar quyidagilardan iborat:

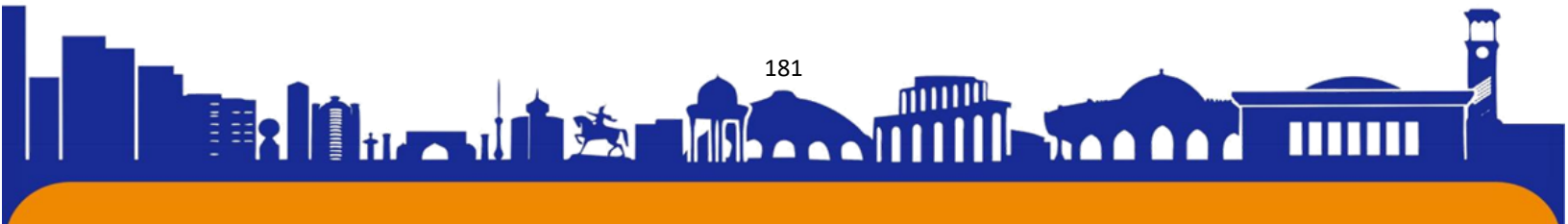
- Gender tengligi to'g'risidagi qonunlar, masalan, 2019-yilda qabul qilingan "Gender tengligi to'g'risida"gi qonun ba'zi hollarda samarali amalga oshirilmayapti. Bu qonunlar gender tengligi bo'yicha umumiy prinsiplarni belgilasa-da, ularning amaldagi hayotga tatbiq etilishida turli xil to'siqlar mavjud. Bunga qonunlarni joylarda amalga oshirishdagi kamchiliklar, zarur tizimlarning yo'qligi va bu borada xodimlarning malakasizligi kiritilishi mumkin.
- Jamiyatda mavjud bo'lgan an'anaviy gender stereotiplar ayollarni ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy jihatdan pastroq pozitsiyalarda ko'rishga olib keladi. Ko'plab hollarda, bu stereotiplar qonunchilik bilan ham to'qnashadi va gender tengligini ta'minlashni qiyinlashtiradi.
- Siyosiy ishtirokda ayollar soni hozirgi kunda yetarli emas. Ayollarning siyosiy qarorlar qabul qilish jarayonlaridagi ishtirokini oshirish va gender asosidagi cheklovlarni bartaraf etish maqsadida yanada ko'proq amaliy islohotlar talab etiladi.

Xalqaro tajriba asosida O'zbekistonning gender tengligi bo'yicha qonunchilik tizimini takomillashtirish zarurati mavjud. Ba'zi xalqaro huquqiy tashkilotlar va davlatlarning tajribasi O'zbekistonga quyidagi takliflarni taqdim etadi:

- Gender tengligi bo'yicha qonunchilikni modernizatsiya qilish zarur. Bu, ayniqsa, CEDAW (1979) Konvensiyasi va Pekin Platformasi (1995) ga muvofiq yangi normativ hujjatlarni ishlab chiqish orqali amalga oshirilishi mumkin. Ularning maqsadi, nafaqat qonunchilikni yangilash, balki uning samarali ishlashini ta'minlashdir.
- Kvotalar, gender byudjetlashtirish va boshqa qo'llaniladigan mexanizmlar yordamida gender tengligini ta'minlashda davlat va nodavlat sektorlari o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish lozim. Xalqaro tajriba bu mexanizmlarning muvaffaqiyatli ishlashini ko'rsatdi va O'zbekistonga ushbu tizimlarni tatbiq etish tavsiya qilinadi.

O'zbekistonda gender tengligi masalasida kelajak istiqbollari uchun bir qator muhim o'zgarishlar kutilmoqda:

- O'zbekistonning gender tengligini ta'minlash bo'yicha kelajakdagi islohotlari qonunlarni yanada kuchaytirishni, gender tengligi uchun joriy etilgan mexanizmlarni kengaytirishni ko'zda tutadi. Shuningdek, gender tengligini

ta'minlashda ijtimoiy va siyosiy institutlarning hamkorligi, shuningdek, gender asosidagi kamsitishni bartaraf etishga qaratilgan qonunlar mustahkamlanishi lozim.

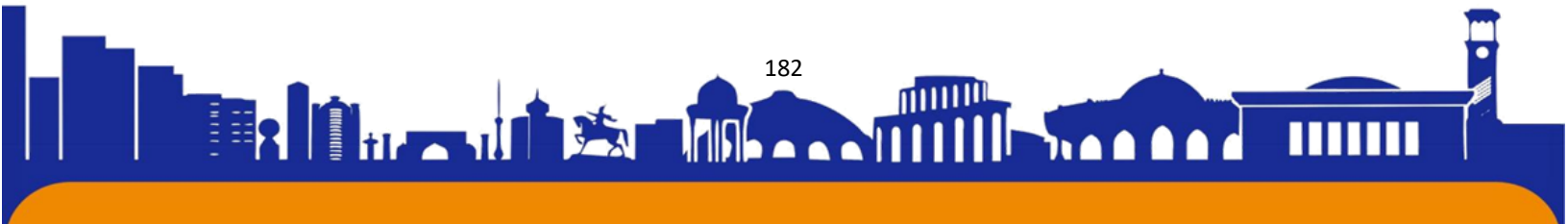
- O'zbekistonning xalqaro hamkorligini yanada kuchaytirish, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda gender tengligi bo'yicha samarali monitoring tizimlarini joriy etish zarur. Shuningdek, BMT, CEDAW, va boshqa tashkilotlar tomonidan amalga oshirilgan monitoringlarning samaradorligini oshirish, global gender tengligi reytinglarida O'zbekiston o'rnini yaxshilashga yordam beradi.
- Gender tengligini ta'minlashda innovatsion yondashuvlar va yangi texnologiyalarni qo'llash orqali gender stereotiplarini bartaraf etish va jamiyatdagi gender o'zgarishlarni tezlashtirish mumkin. Bu, ayniqsa, ta'lim, media va ommaviy axborot vositalari orqali amalga oshirilishi kerak.

O'zbekistonning gender tengligi bo'yicha yuridik va amaliy islohotlarining samarali amalga oshirilishi nafaqat huquqiy tizimni kuchaytiradi, balki jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Biroq, ushbu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun qonunchilikdagi zaifliklarni bartaraf etish, gender stereotiplarini yo'q qilish va yangi islohotlarni amalga oshirish zarur. Shu birga, xalqaro tajriba asosida yuridik islohotlar va yangi mexanizmlar joriy etish, O'zbekistonning gender tengligini ta'minlash borasidagi islohotlari uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa

Gender tengligi tamoyili bugungi kunda nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy rivojlanishning ham muhim qismi sifatida tan olinadi. Ushbu tamoyil, har bir shaxsning genderidan qat'iy nazar, teng huquqlilikka ega bo'lishini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, jamiyatning barcha sohalarida barqaror rivojlanish uchun zarurdir. Gender tengligi, ayniqsa, huquqiy tizimda barcha fuqarolarning teng huquqliligini ta'minlashga, iqtisodiy faoliyatda ayollar va erkaklar uchun bir xil imkoniyatlar yaratishga, ijtimoiy adolatni mustahkamlashga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasining gender tengligi bo'yicha amalga oshirgan va amalga oshirishi kerak bo'lgan islohotlari, xalqaro huquqiy hujjatlar va tajribalar asosida yuridik tizimni takomillashtirishga, gender tengligini ta'minlash uchun yangi mexanizmlar yaratishga qaratilgan. O'zbekistonning Konstitutsiyasi va boshqa muhim normativ-huquqiy hujjatlarida gender tengligi tamoyili belgilangan bo'lsa-da, amaldagi qonunlarning samaradorligini oshirish va ijtimoiy stereotiplarga qarshi kurashish zarur.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073/Volume-3, Issue-5

Ayniqsa, mehnat bozorida va siyosatdagi gender tengligi muammolari, gender asosidagi kamsitish va diskriminatsiya hali ham mavjud.

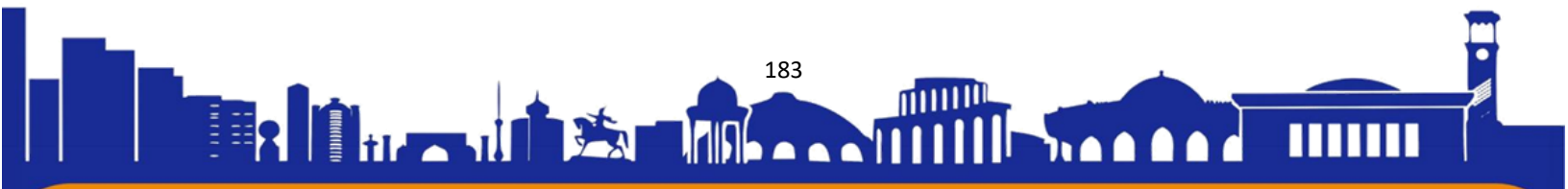
Gender tengligini ta'minlash uchun qonunlarni kuchaytirish, yangi mexanizmlar joriy etish, va jamiyatda gender tengligiga bo'lgan qarashlarni o'zgartirish zarur. Bu, o'z navbatida, O'zbekistonning xalqaro huquqiy majburiyatlariga mos ravishda amalga oshirilishi kerak. Xalqaro tashkilotlar, xususan, CEDAW (Konventsiyani Bekor Qilish) va BMT Barqaror Rivojlanish Maqsadlari (SDG 5), gender tengligini ta'minlash uchun amaliy ko'rsatmalar beradi va mamlakatlar qonunchiligini takomillashtirishga yordam beradi. Xalqaro tajriba asosida, gender tengligi bo'yicha islohotlar va yangi mexanizmlar joriy etish, ayniqsa, normativ hujjatlarni kuchaytirish, o'zaro hamkorlikni rivojlantirishni talab etadi.

Kelajakda, gender tengligini ta'minlash bo'yicha amalga oshirilishi kerak bo'lgan islohotlar va yuridik mexanizmlar, O'zbekistonning huquqiy tizimini mustahkamlash, xalqaro reytinglarda yuqori o'rinlarni egallashga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, ijtimoiy o'zgarishlarga erishishga, gender tengligi masalasida xalqaro miqyosda muvaffaqiyatli islohotlarni amalga oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, jamiyatdagi gender tengligi haqidagi stereotiplarga qarshi kurashish va gender tengligini rivojlantirishda ta'lim tizimi va ommaviy axborot vositalarining roli katta bo'ladi. Gender tengligiga oid ijtimoiy va madaniy o'zgarishlarni amalga oshirish uchun keng qamrovli strategiyalar ishlab chiqish zarur, bunda davlat va fuqarolik jamiyati hamkorligi muhim o'rin tutadi.

Xulosa qilib aytganda, O'zbekiston gender tengligini ta'minlashda ilg'or xalqaro tajribalarni hisobga olib, yangi islohotlar va yuridik normativ hujjatlarni joriy etishi lozim. Bu islohotlar jamiyatning ijtimoiy rivojlanishiga, iqtisodiy barqarorligiga, va siyosiy tenglikka olib keladi. Gender tengligi borasidagi bu yirik o'zgarishlar nafaqat huquqiy, balki madaniy, ijtimoiy va iqtisodiy sohalarida ham ijobiy o'zgarishlarga turtki beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023-yil tahriri)
– O'zbekiston Respublikasi, Toshkent, 2023.
<https://lex.uz/docs/6497573>

2. "Gender tengligi to'g'risida"gi Qonun
– Qabul qilingan sana: 02.09.2019, Toshkent.
<https://lex.uz/docs/4513074>
3. CEDAW – Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women
– United Nations, 1979.
<https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>
4. O'zbekiston Respublikasida gender tengligini ta'minlash bo'yicha 2022–2026-yillarga mo'ljallangan strategiya
– O'zbekiston Respublikasi Gender tengligi komissiyasi.
<https://gender.gov.uz/uz/strategy>
5. World Economic Forum. Global Gender Gap Report 2023
– Geneva, Switzerland, 2023.
<https://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2023/>
6. UN Women. Gender Equality: Women's Rights in Review 25 Years after Beijing
– United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women, 2020.
<https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/03/womens-rights-in-review>
7. Ainura Turdalieva. Gender Politics in Central Asia
– In: *Central Asian Affairs*, Vol. 4, No. 1, 2017.
https://brill.com/view/journals/caa/4/1/article-p60_60.xml
8. Mahmudova D.A. – O'zbekiston Respublikasida gender tenglikni ta'minlash yo'nalishidagi islohotlar
– *Iqtisodiyot va ta'lim*, №4, 2022.
<https://economyandeducation.uz/oz/articles/2022/4/51>
9. UNDP Uzbekistan. Gender Equality and Women's Empowerment in Uzbekistan
– United Nations Development Programme, 2021.
<https://www.uz.undp.org/content/uzbekistan/en/home/gender-equality.html>
10. Khabibullaevna, K. R. (2022). Gender tenglik – jamiyat taraqqiyotining muhim omili sifatida

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073/Volume-3, Issue-5

– *Academic research in educational sciences*, 3(6), 1189–1195.
<https://academicscience.uz/index.php/edu/article/view/2844>